

Ruben Willaert
restauratie & archeologie

Tolhuislaan 70-72

Gent, Oost-Vlaanderen

ARCHEOLOGIENOTA

VERSLAG VAN RESULTATEN

BUREAUONDERZOEK

RUBEN WILLAERT NV

8200 SINT-MICHIELS-BRUGGE

TEN BRIELE 14 | BUS 15

AUTEUR:

Aaron Willaert

© Ruben Willaert NV, Sint-Michiels-Brugge, 2023

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert NV. Ruben Willaert NV aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

INHOUDSTAFEL	1
INLEIDING	2
1. BUREAUONDERZOEK [BO]	3
1.1 BESCHRIJVEND GEDEELTE	3
1.1.1 Administratieve gegevens	3
1.1.2 De onderzoeksopdracht	5
1.1.3 Het projectgebied	6
1.2 ASSESSMENT	9
1.2.1 Landschappelijk kader	9
1.2.2 Historisch kader	14
1.2.3 Archeologisch kader	28
1.3 SYNTHESE FASE BUREAUONDERZOEK	30
BIBLIOGRAFIE	i
BIJLAGE	ii

INLEIDING

De initiatiefnemer plant de realisatie van een nieuwe studentenhuisvesting in Gent. De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 1286 m², over het volledige projectgebied worden bodemingrepen voorzien.

Het projectgebied situeert zich volgens het gewestplan in een zone bestemd als woongebied. Het projectgebied is gelegen binnen de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Gent. Het plangebied situeert zich noch binnen een archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologie te verwachten valt. Deze archeologienota wordt opgemaakt omdat de gecombineerde oppervlakte van de geplande bodemingrepen meer dan 100 m² bedraagt en de gecombineerde oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft meer dan 300 m² bedraagt.

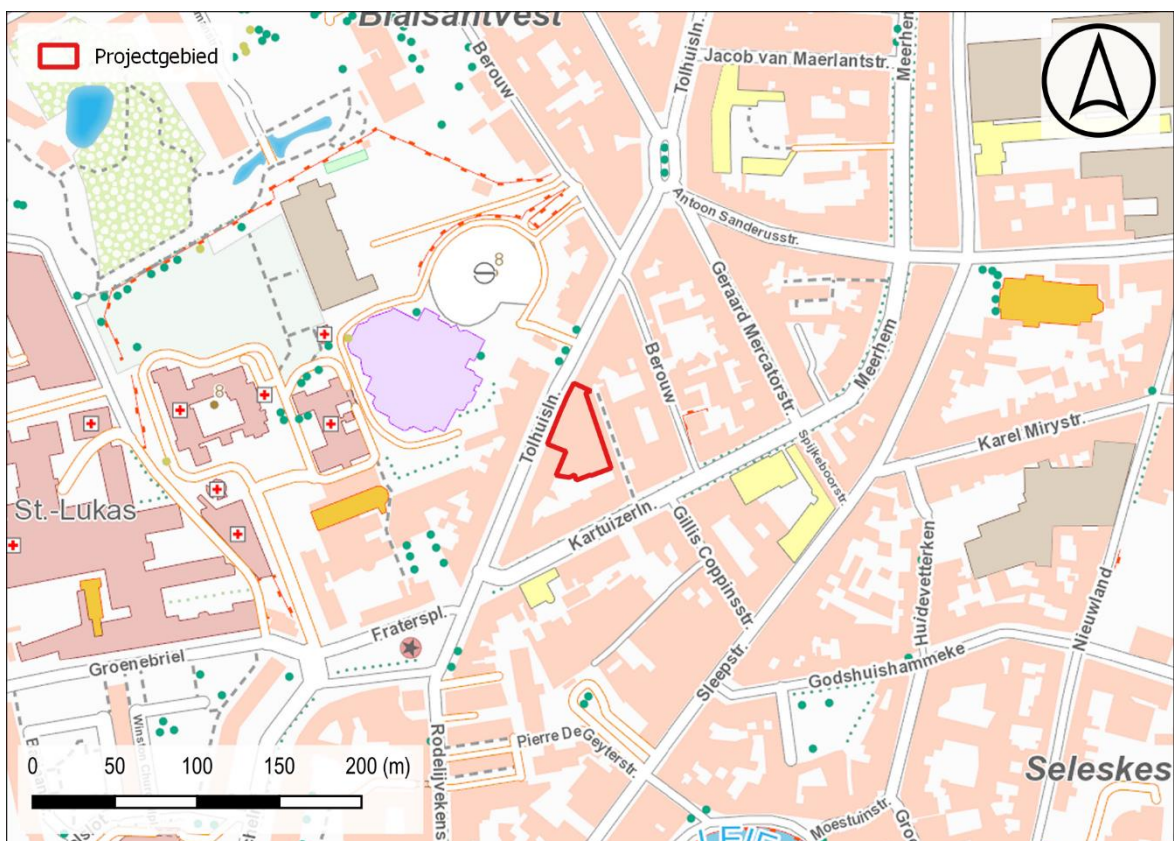
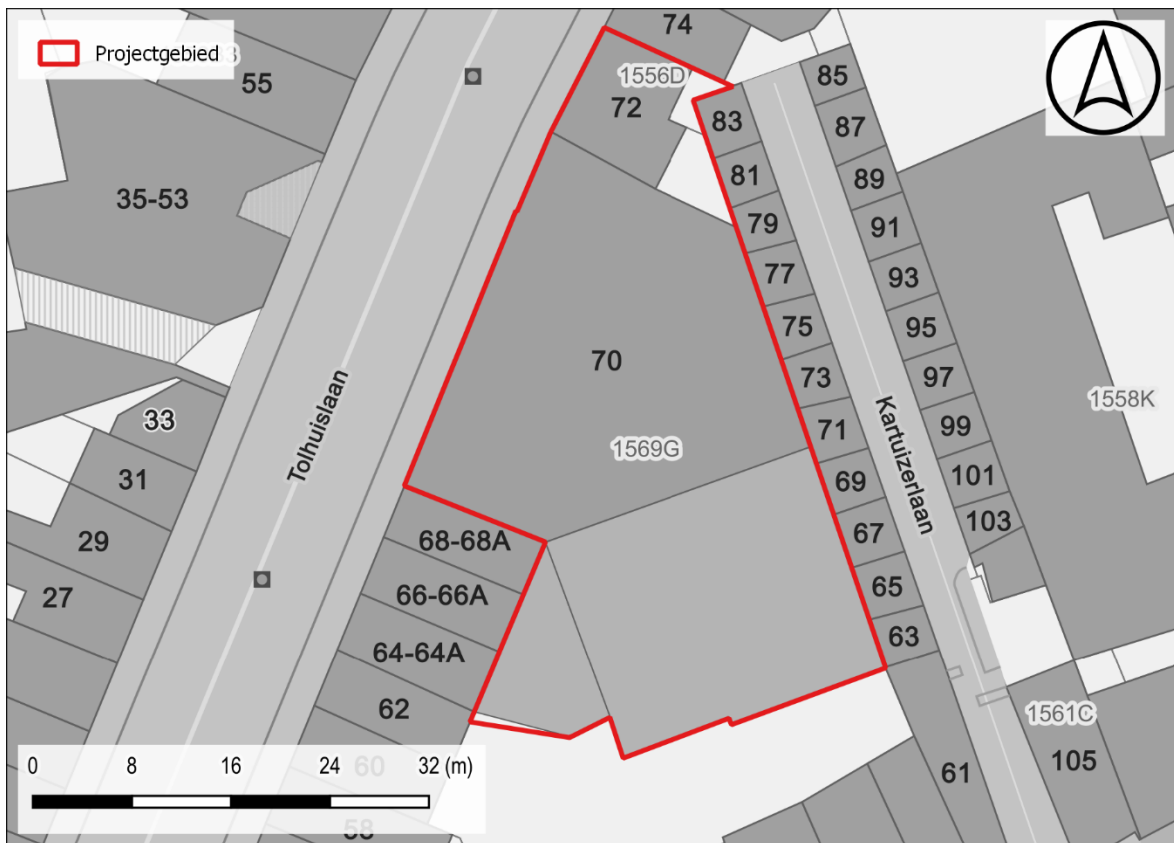
RUBEN WILLAERT NV is aangesteld om deze archeologienota in de eerste plaats door middel van een bureau studie op te maken met het oog op een advies naar uitgesteld vooronderzoek, werfbegeleiding, of vrijgave van het terrein.

1. BUREAUONDERZOEK [BO]

1.1 BESCHRIJVEND GEDEELTE

1.1.1 Administratieve gegevens

PROJECTCODE	2024E18	
ERKENNINGSNUMMER	OE/ERK/ARCHEOLOOG/2015/0069	
<i>BOUNDING GEOMETRY</i>	X ₁ : 104871	Y ₁ : 194929
	X ₂ : 104966	Y ₂ : 194997
KADASTER	Gent, Afdeling 1, Sectie B, nr's: 1569g, 1556d Figuur 1	
GEOGRAFISCHE INPLANTING	Figuur 2	
OPZET INITIATIEFNEMER	Figuur 4	

1.1.2 De onderzoeksopdracht

1.1.2.1 Vraagstelling met betrekking tot het onderzochte gebied

“Het archeologisch vooronderzoek beoogt vast te stellen of er een archeologische site aanwezig is op een terrein, wat de karakteristieken en de bewaringstoestand van deze site zijn, wat haar relatie is met het landschap, welke waarde ze heeft, en hoe ermee moet omgegaan worden in het kader van bodemingrepen en wetenschappelijk onderzoek.”
– CGP 4.0; p. 28

Op basis van verscheidene parameters, zoals de nog aanwezige erfgoedwaarden, de landschapshistoriek, topografie, geomorfologie, bodemgebruik, vegetatie, en ingreephistoriek, wordt een waardering van het archeologisch potentieel binnen het afgebakende projectgebied opgesteld. Hiertoe wordt een stapsgewijze onderzoeksprocedure doorlopen, waarbij de vraagstelling steeds teruggekoppeld wordt naar volgende kernpunten:

- Wat is de trefkans op intact bewaarde archeologische aanwijzingen?
- Wat zijn de geplande ingrepen in functie van de werkzaamheden? Zullen de werken eventuele vindplaatsen bedreigen?

1.1.2.2 Werkwijze en strategie van het vooronderzoek fase BO

RUBEN WILLAERT NV werd aangesteld om deze archeologienota in de eerste plaats door middel van een bureauonderzoek op te maken. Dit bureauonderzoek werd uitgevoerd onder leiding van een erkend archeoloog van Ruben Willaert NV. De aard van de werken werd tijdens het bureauonderzoek afgewogen tegen de voorhanden zijnde gegevens relevant voor het projectgebied op bodemkundig, landschappelijk, historisch-cartografisch en archeologisch vlak.

De archeologienota werd opgemaakt middels *Office*- en *Adobe*-software. Het bijhorend kaartmateriaal werd aangemaakt in een GIS-omgeving. Hierin werden de ontwerpplannen ingeladen en geprojecteerd ten opzichte van diverse kaartlagen die raadpleegbaar zijn op geopunt.be, dov.vlaanderen.be, geo.onroerenderfgoed.be, cartesius.be en de website van de centraal archeologische inventaris [CAI]¹. De geraadpleegde literatuur, de digitale bronnen en het kaartmateriaal zijn te vinden in de bijlage.

¹ De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen en andere sites met erfgoedwaarde; onder dezelfde noemer verzamelen we alle opgestelde archeologienota's vanaf 2015.

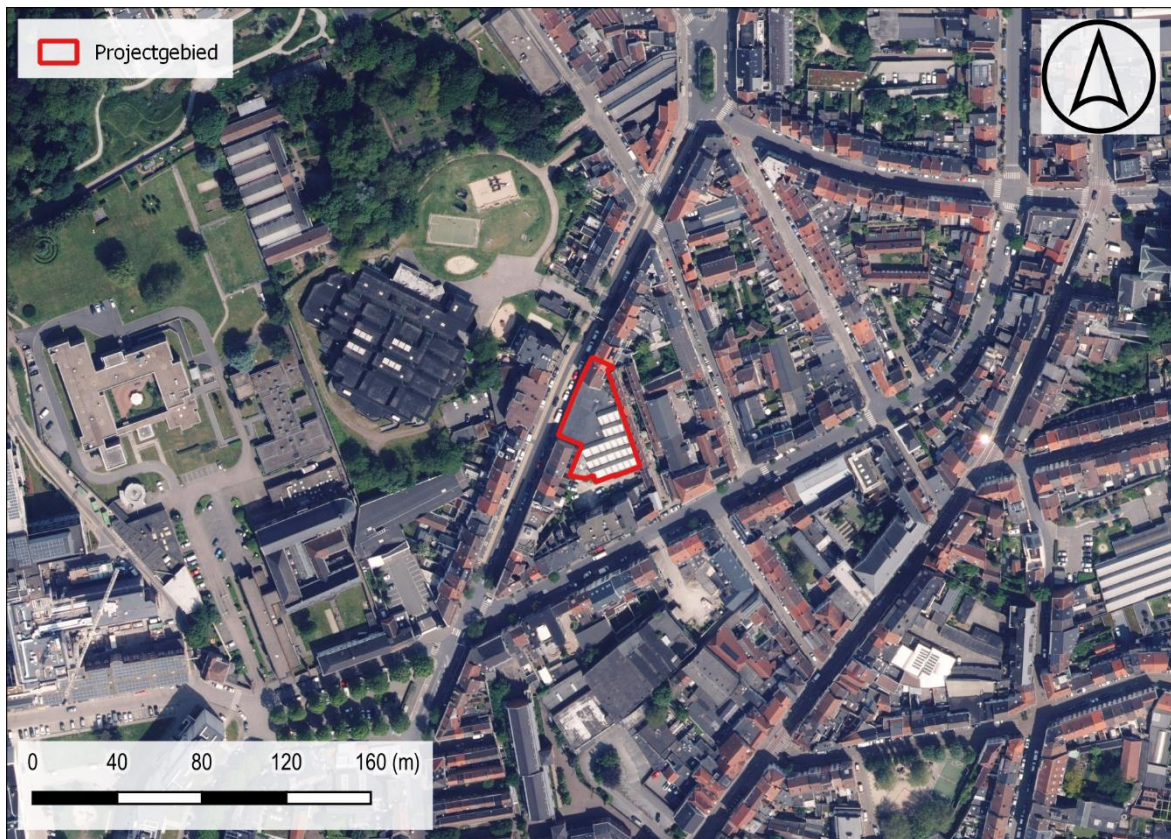
1.1.3 Het projectgebied

1.1.3.1 Archeologische voorkennis

Binnen de grenzen van het projectgebied vond in het verleden nog geen archeologisch (voor)onderzoek plaats.

1.1.3.2 Ruimtelijke situering

Het projectgebied is gelegen in Gent, in de provincie Oost-Vlaanderen. Het terrein grenst ten noorden aan de Tolhuislaan en ten zuiden en oosten aan bebouwde percelen langsheen de Kартuizerlaan. De stadskern van Gent (Korenmarkt) situeert zich ca. 1 km ten zuiden.

Figuur 3: Situering plangebied t.a.v. meest recente orthofotomozaïek (©Geopunt)

1.1.3.3 Geplande bodemingrepen

De opdrachtgever plant de realisatie van een nieuwe studentenhuisvesting met 67 kamers en de aanleg van een aangrenzende tuinzone. Op heden is het projectgebied quasi volledig bebouwd. Huisnummer 70 betreft een supermarkt van een bouwlaag met achterliggende parking. Huisnummer 72 betreft een statige herenwoning met kelder. De plafonnering van de kelder bestaat uit troggewelfjes die typisch zijn voor het einde van de 19^e- begin 20^e eeuw. Voor beide gebouwen werd reeds een CHE-studie opgemaakt. Vermoedelijk dateren beide gebouwen uit de eerste helft van de 20^e eeuw. De wijk zelf werd aangelegd in 1913.

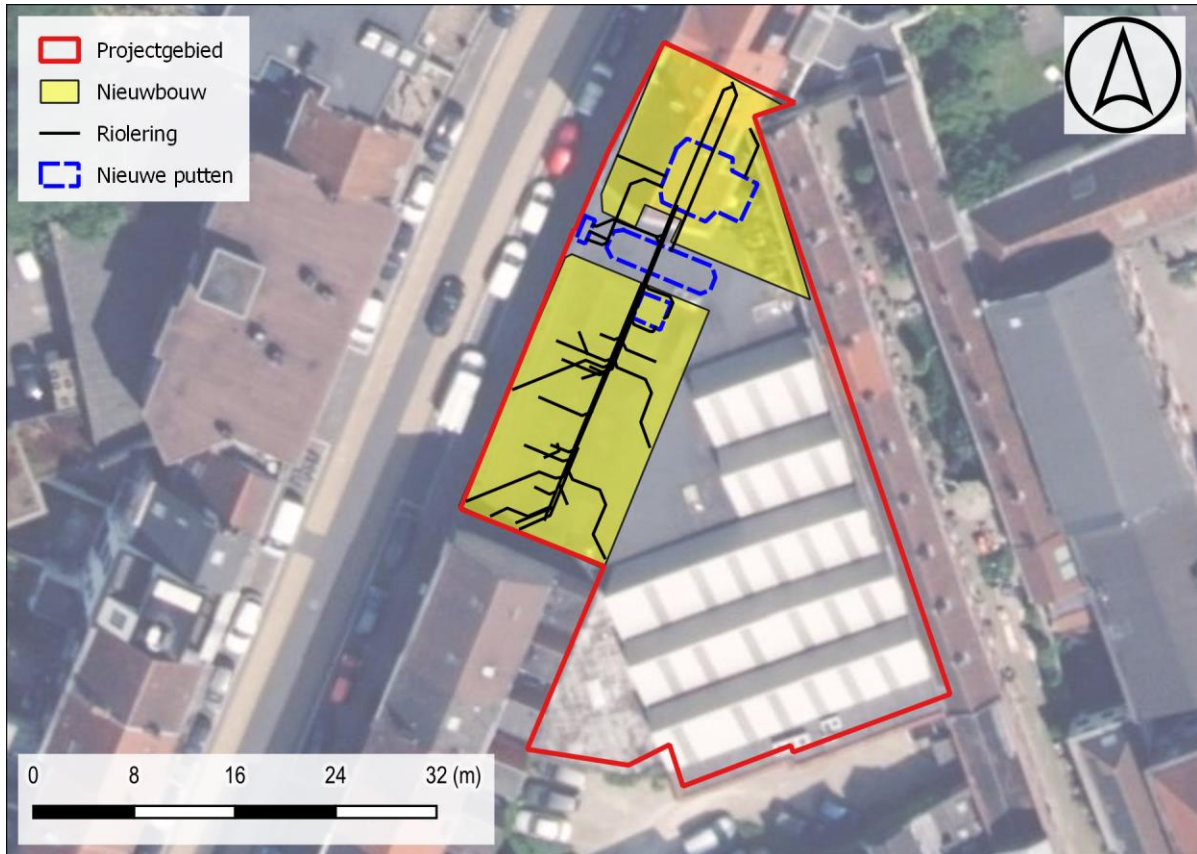

Figuur 4: Winkelpand huisnummer 70.

Figuur 5: Woning huisnummer 72

Na de noodzakelijke sloopwerken wordt een nieuwbouw voorzien met een footprint van ca. 450 m². Deze nieuwbouw wordt gefundeerd door middel van een vloerplaat (50 cm-mv) en sleuffunderingen tot vorstvrije diepte (ca. 100 cm-mv). Ter hoogte en rondom de nieuwbouw worden nieuwe putten voorzien (liftput, RW-putten, septische putten en infiltratievoorzieningen) over een gecombineerde oppervlakte van ca. 58 m². Deze putten worden aangelegd tot op een diepte van ca. 2 m-mv. In kader van de geplande werken wordt tevens nieuwe riolering voorzien. Voor deze riolering moet een sleuf uitgegraven worden van ca. 50 cm breed en 80 cm diep. De rest van het terrein wordt verhard of ingericht als tuinzone. Voor deze buitenaanleg zal een bodemingreep nodig zijn van ca. 50 cm-mv.

Figuur 6: geplande werken weergegeven op de meest recente luchtopname (© Geopunt).

1.2 ASSESSMENT

1.2.1 Landschappelijk kader

Het plangebied is gelegen binnen stedelijke gebieden en havengebieden.

Gent is gelegen binnen de Vlaamse Vallei. De Vlaamse Vallei vormt een lage zandige vlakte met een gemiddelde topografische ligging lager dan +10 m TAW. De Vlaamse Vallei, alsook haar vertakkingen, vormt een complex van deels bedolven pleistocene thalwegen die in opeenvolgende fasen tot diep in het substraat ingesneden werden en tussendoor met oud - quartair - , Eemiaan – en Weichseliaanafzettingen opgevuld werden. Het huidig oppervlak valt samen met het topvlak van de laatste fluvioperiglaciale Weichseliaanafzettingen. Op het einde van het Weichseliaan en doorheen het Holoceen werd dit oppervlak ingesneden door de rivieren en tot laagterras in reliëf gesteld.

In de Vlaamse Vallei komt op het laagterras een microreliëf voor, dat vooral bij de afzetting van de eolische dekzanden en boreale stuifzanden (duinen) gevormd is, maar ook elementen omvat die van de verwilderde fluvioperiglaciale pre - holocene dalbodem overgeërfd zijn (donken). Deze morfologische eenheden kunnen verschillende meters boven het reliëf uitsteken.²

Gent is tot ontwikkeling gekomen op de samenvloeiing van de Leie en de Schelde. Het Gentse landschap wordt voornamelijk gekenmerkt door de Blandijnberg - een getuigenheuvel die zich verder ten zuiden van het plangebied situeert - én nog enkele andere zandige opduikingen. Daartussen situeren zich moerassige dalbodems. Het projectgebied zelf situeert zich op een hoogteligging die schommelt tussen de 7.2 en 7.6 m TAW. Het terrein heeft aldus een relatief vlak verloop. De huidige hoogte is grotendeels een gevolg van bouwactiviteiten de voorbije eeuwen, waardoor het oorspronkelijk hoogteniveau nog moeilijk te achterhalen is.

Het projectgebied bevindt zich in het **Lid van Vlierzele (Formatie van Gentbrugge)**. De Formatie van Gentbrugge bestaat uit een afwisseling van kleiige siltige en zandige mariene sedimenten met enkele macrofossielen. Het is onderverdeeld in drie leden; van oud naar jong: het Lid van Merelbeke, het Lid van Pittem en het Lid van Vlierzele.

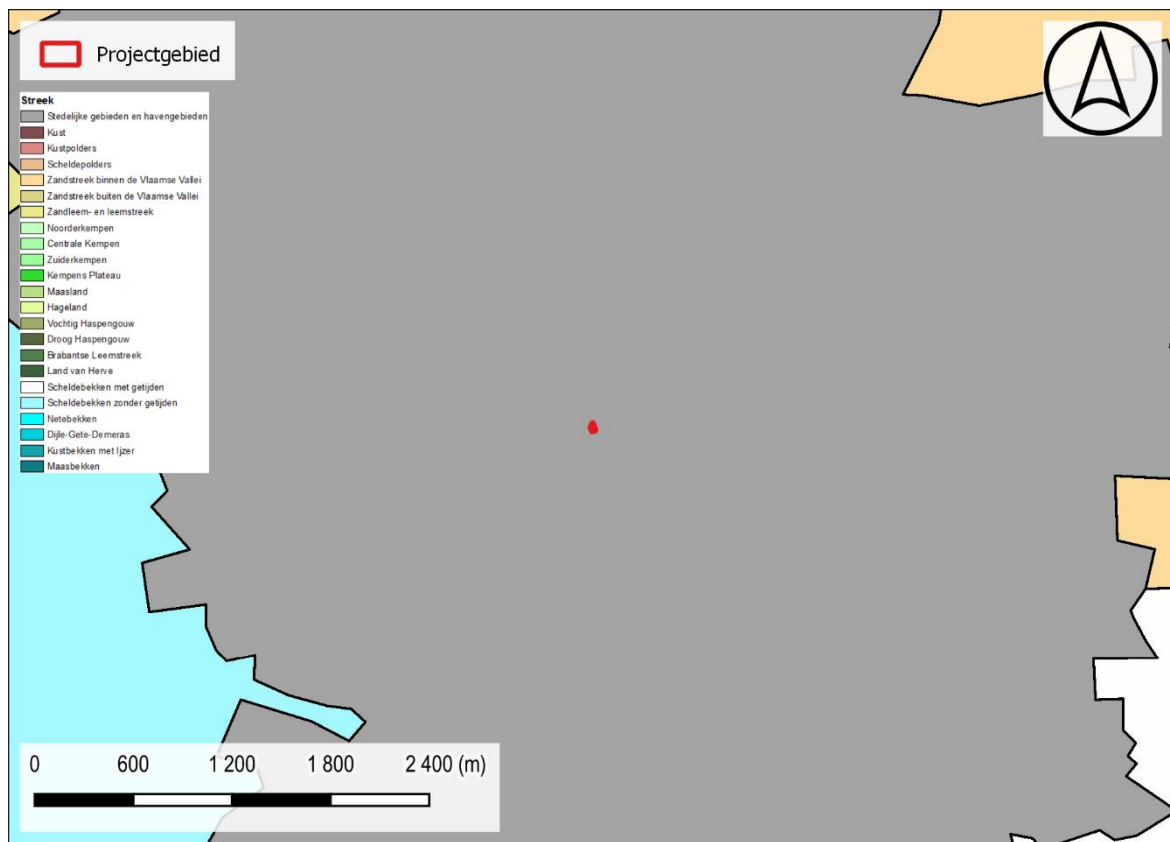
Het Lid van Vlierzele is een groen tot grijsgroen fijn zand dat een duidelijke horizontale of kruisgewijze gelaagdheid vertoont aan de top. Soms is het ook homogeen met veel tubulaties door bioturbatie. Deze zanden werden afgezet in een epicontinentale zee. Naar onder toe gaat het meestal over in een homogeen kleiig zeer fijn zand met kleilagen. Bovenaan kunnen ook gedifferentieerde kleilagen voorkomen met humeuze intercalaties. De afzetting bevat slechts weinig macrofossielen. Harde zandsteenbanken komen regelmatig voor en werden vroeger plaatselijk aangewend als bouwsteen.

Het projectgebied is gelegen in het Quartair Type 3a. Het bestaat uit een basis van fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan gevolgd door een eolische afzetting van het Weichseliaan tot mogelijk Vroeg-Holoceen. Binnen deze afzetting kunnen mogelijk hellingsafzettingen van het Quartair voorkomen. Lokaal kan deze eolische afzetting afwezig zijn. De top bestaat uit

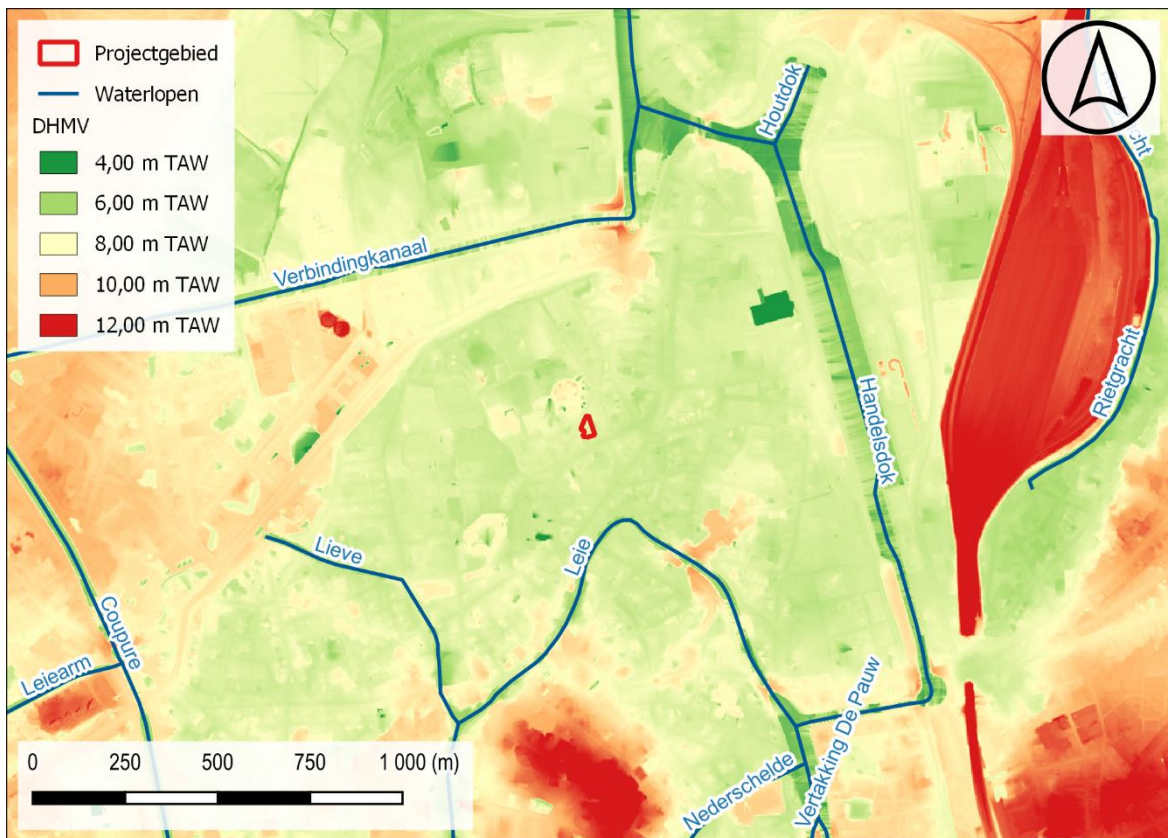
² De Moor, G. 2000. Toelichting bij de Quartairgeologische kaart, kaartblad 22, p.6.

een fluviatiele afzetting (organochemisch en primair inclus) van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal.

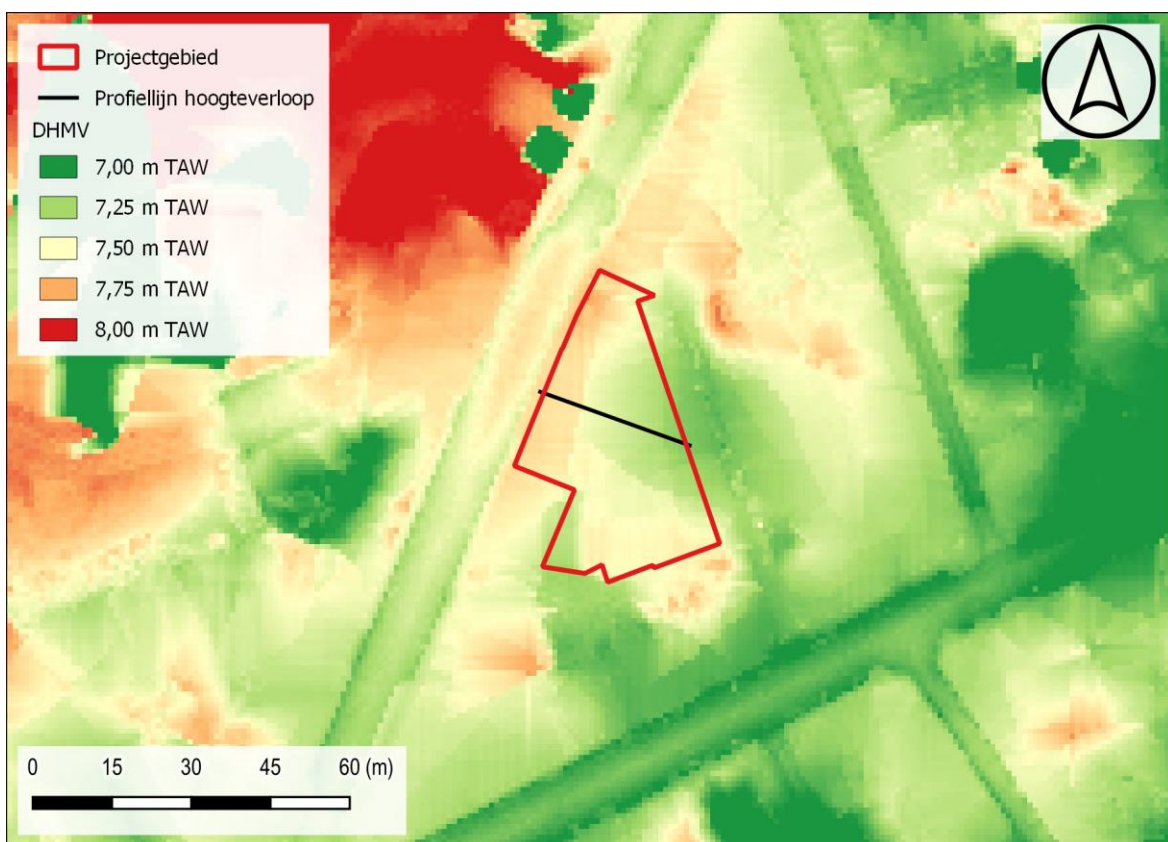
De bodemkaart geeft geen bijkomende info weer.

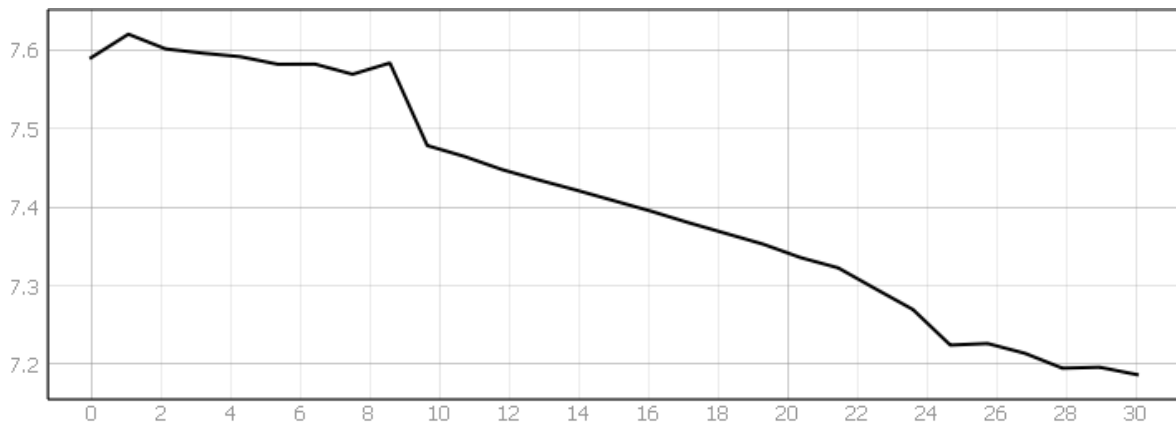
Figuur 7: Situering projectgebied t.a.v. de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).

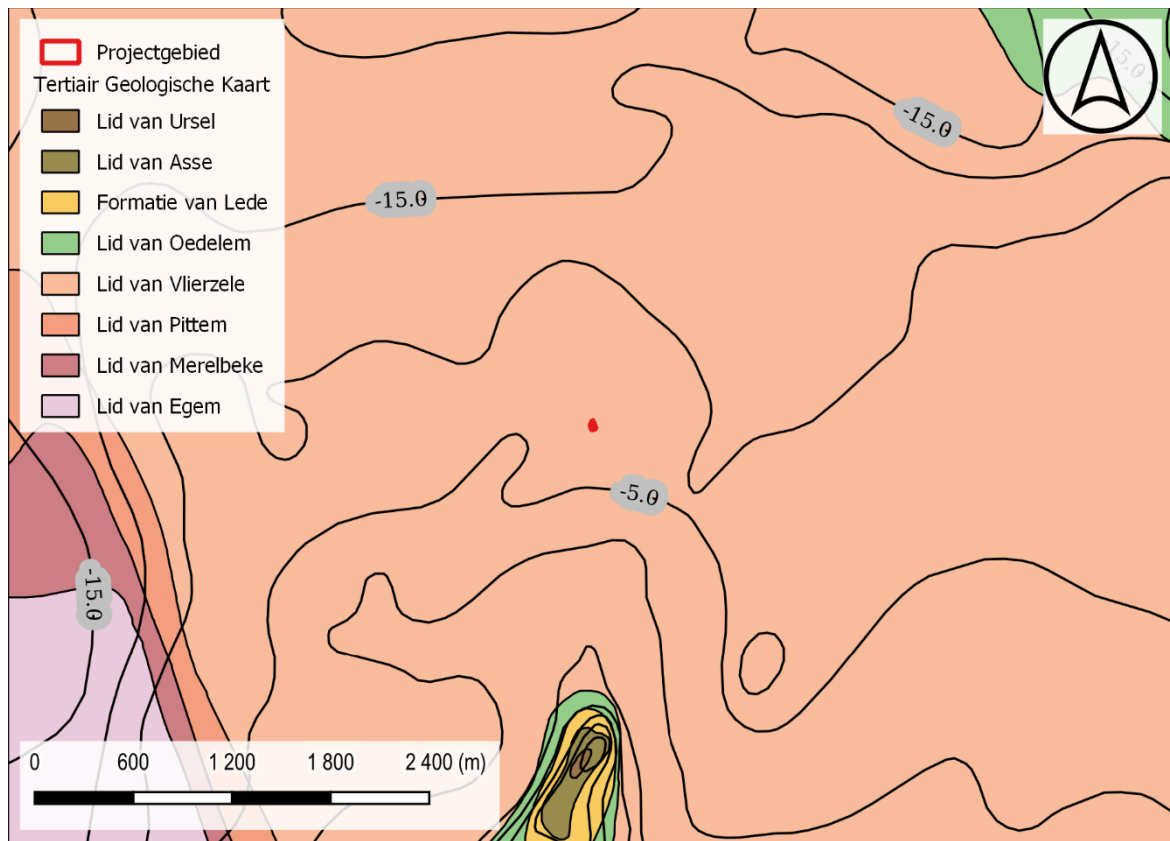
Figuur 8: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt)

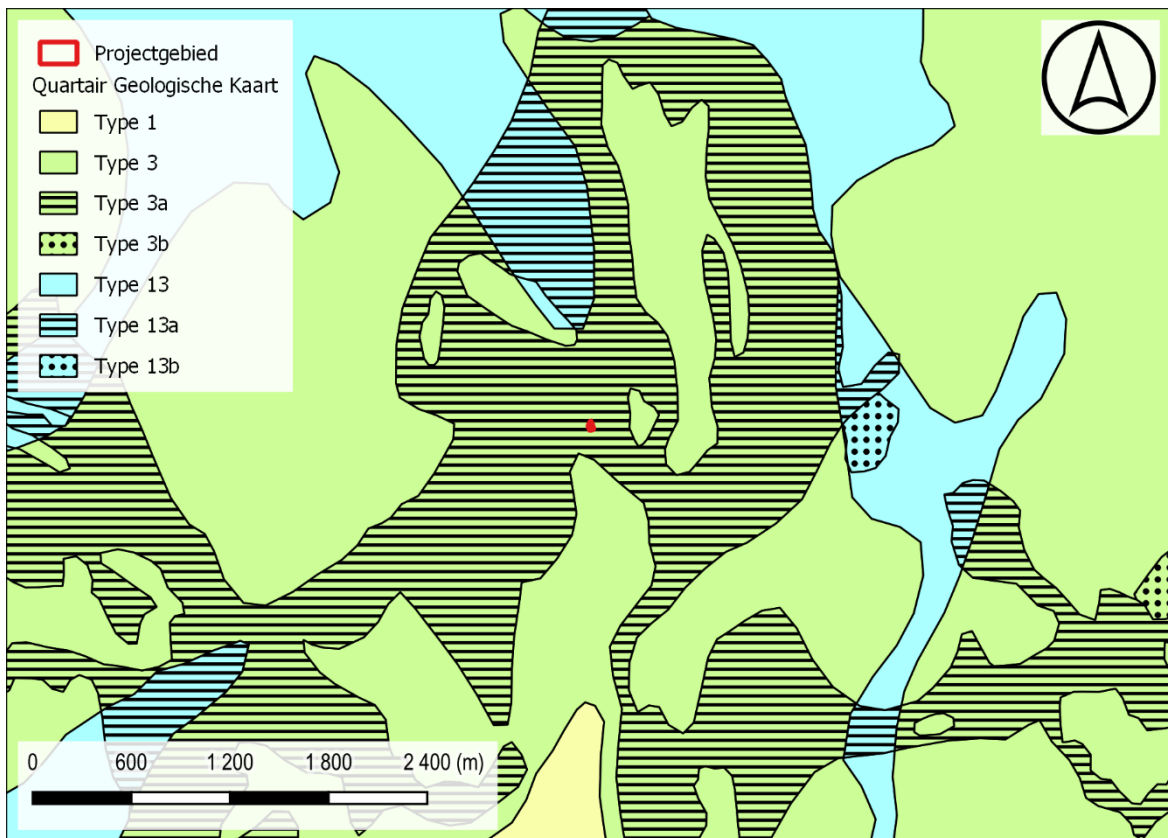
Figuur 9: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt).

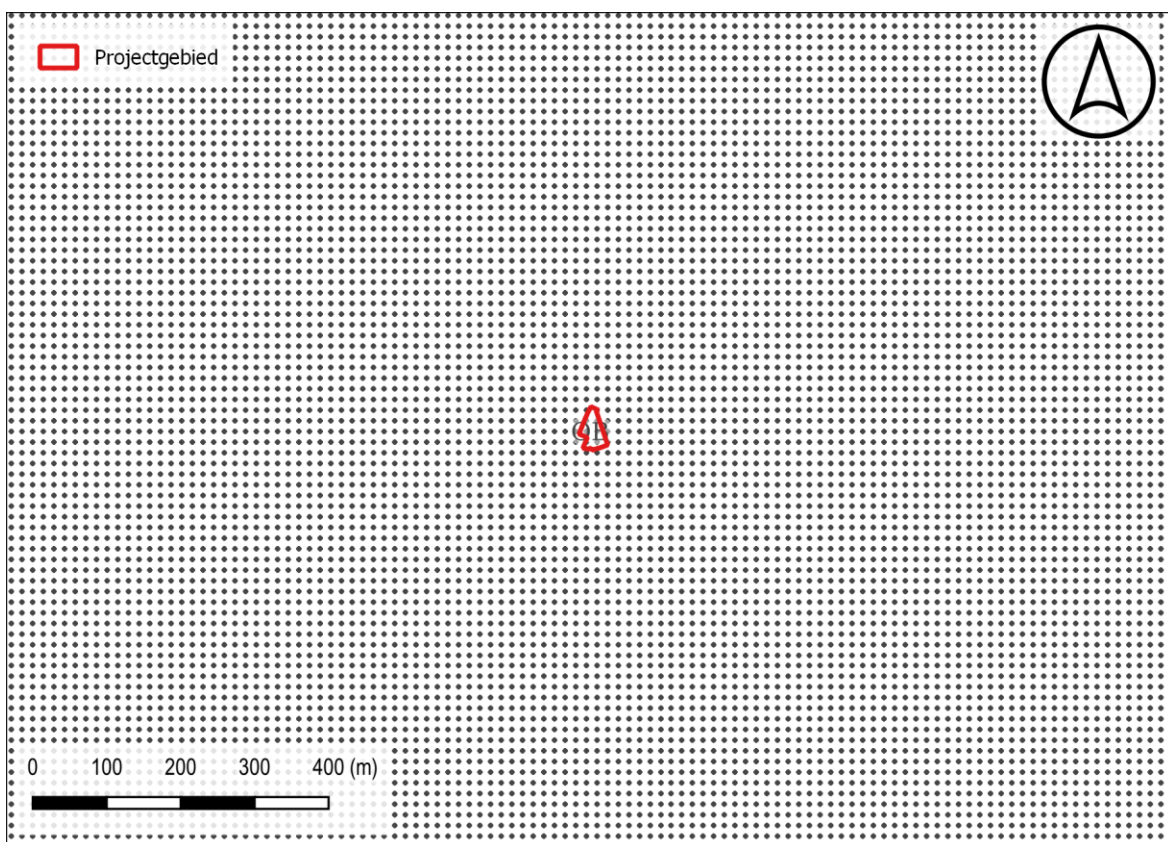
Figuur 10: Hoogteverloop, NW-ZO.

Figuur 11: Situering projectgebied t.a.v. Tertiair geologische kaart (© geopunt)

Figuur 12: Situering projectgebied t.a.v. Quartair geologische kaart (© geopunt)

Figuur 13: Situering projectgebied t.a.v. algemene bodemkaart van België (© geopunt)

1.2.2 Historisch kader

1.2.2.1 *Historische ontwikkeling van de stad Gent*

Het ontstaan van de stad Gent is een complex historisch gegeven, waarover tot op heden geen unanimititeit is. Nieuwe archeologische vondsten – zoals bv. aan de Sint-Baafs-Kathedraal – werpen steeds een nieuw licht op de zaak, waardoor de gangbare theorieën constant moeten worden bijgestuurd of gedeeltelijk aangepast. Lang heeft men gedacht dat Gent in de 7^e eeuw tot ontwikkeling was gekomen, toen door de Heilige Amandus de twee abdijen werden gesticht die Gent zo typeren: Sint-Baafs en Sint-Pieters. Via archeologisch onderzoek echter werd het bestaan van een belangrijke Gallo-Romeinse vicus aangetoond die minstens 3 eeuwen (ca. 50 – 350) ononderbroken bewoond werd. Deze vicus wordt op heden als volgt afgebakend: Het Roosbroek en het Beelbroek ten noorden, een moerassige bocht van de Schelde ten oosten, de Schelde ten zuiden en de Heirnisse ten zuidwesten. Van belang is dat deze vicus zich verder uitstreckte in westelijke richting, langs de huidige Dendermondse steenweg op een hogere zandrug die doorliep tot de samenvloeiing van de Leie en de Schelde. Het is op deze plaats waar enkele eeuwen later de Sint-Baafsabdij zou verrijzen. De naam van de vicus was 'Ganda', een Keltisch toponiem dat samenvloeiing betekent. Mogelijk werd binnen de vicus een castellum opgericht.

In de 7^e eeuw stichtte Amandus op deze strategisch gunstige plaats aan de samenvloeiing van beide rivieren de Sint-Baafsabdij. Kort na 650 volgde dan de stichting van een tweede klooster, *Blandinium*, op de top van de Blandinusberg. Mogelijk was er in de 7^e eeuw reeds een agrarische nederzetting gevestigd op de hoger gelegen Zandberg, aan de linkerzijde van de Schelde. In het tweede kwart van de 9^e eeuw was deze nederzetting, die de naam Gandavum droeg, uitgegroeid tot een portus met handelskarakter. Bij het recent archeologisch onderzoek zijn aan de Sint-Baafskathedraal Romeinse sporen aan het licht gekomen, wat er op wijst dat de Romeinse bewoning zich vermoedelijk verder uitstreckte dan oorspronkelijk verwacht. Mogelijk is ook deze nederzetting aan de Hoog gegroeid vanuit een Romeinse of zelfs pre-Romeinse voorganger. Het plangebied is tevens gelegen op deze zandrug. De aanwezigheid van Romeinse of pre-Romeinse sporen binnen de projectgrenzen behoort dus tot de verwachting.

De Noormanneninvallen betekende een breuk in de verdere ontwikkeling van de bewoonde kernen. Allicht werden de twee kloosters én de portus volledig vernield door de invasies van 879-883. Wanneer de Noormannen verweerd waren, werd op het eind van de 9e eeuw of begin 10e eeuw een grafelijk castrum opgericht op de plaats waar zich op heden het Gravensteen bevindt. Deze versterking was gelegen in het zuidwestelijk deel van een langwerpig eiland van 5ha52a groot, omgeven door de Leie in het zuiden, de Lieve ten westen, de Leertouwersgracht ten noordwesten en de Schipsgracht ten noordoosten. Het eiland had een tweeledige structuur. Het eerste gedeelte bevatte een aantal castrale gebouw, het tweede gedeelte bevatte een oude bevolkingsnederzetting, een typische burgus. Via geschreven bronnen uit de 10^e eeuw weet men dat hier leerbewerkeren gevestigd waren. Deze burgus, die nu als Oudburg gekarakteriseerd werd, kende een vrij snelle ontwikkeling. Het castrum zal – zeker na de beangstigende periode van de Noormanneninvallen – als baken van veiligheid aanzien geweest zijn. Deze portus begon zich verder uit te spreiden rond de huidige Groentenmarkt en langs beide oevers van de Leie aan de Gras- en Korenlei. Gelijktijdig kwam ook de oudere portus op de Zandberg

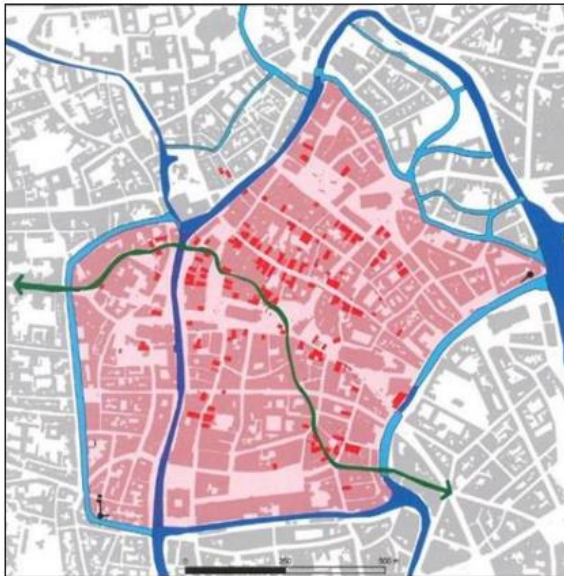
opnieuw tot leven. In 941 werd ten behoeve van deze portusbewoners een bidplaats opgericht, de Sint-Janskerk, op de plaats van de latere Sint-Baafskathedraal.

Beide bevolkingskernen groeiden in de loop van de 10^e eeuw naar elkaar toe langs een rechte verbindingsas, de Hoogpoort. Nog in de 10^e eeuw werd de heropbouw van beide abdijen met de steun van de graven van Vlaanderen aangevat. Rond deze abdijen zullen zich nadien dorpen vormen, die oorspronkelijk geen deel uitmaakten van de stedelijke portus. Deze laatste breidden zich snel uit in verschillende richtingen. Dit wordt onder meer aangetoond door de nieuwe markten en kerken die in de 11^e eeuw opgericht werden. De Vrijdagsmarkt en de Sint-Jacobskerk ten noordoosten van het castrum, de Koornaard en de Sint-Niklaaskerk op de rechteroever van de Leie, de Sint-Michielskerk op de linkeroever van deze rivier.

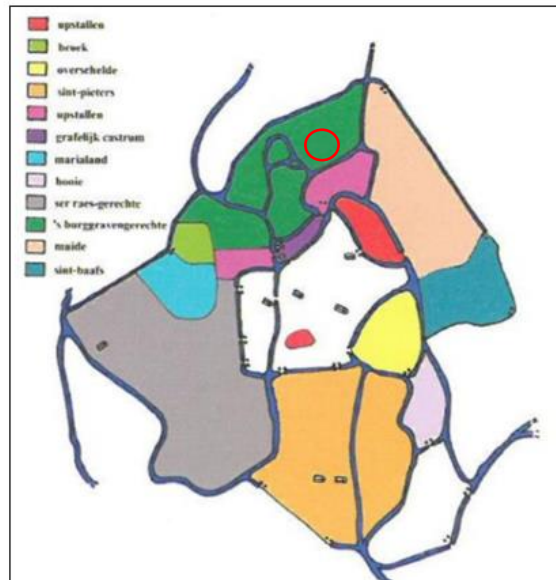
De Gentse portus bevatte enkele belangrijke verkeerswegen, waarvan het oude tracé nu nog bestaat. De oude landschappelijke benamingen zijn vaak nog bewaard, waaruit blijkt dat de oudste bewoners zich vooral op veeteelt en landbouw toeleiden. Een van de eerste verkeerswegen begon aan de Koornmarkt en liep langs de Veldstraat, Nederkouter, Kortrijksepoortstraat en Kortrijksesteenweg, waar hij zich splitste in een Kortrijkse en een Oudenaardse weg. Een tweede belangrijke weg had zijn beginpunt aan de Botermarkt en liep langs de Mageleinstraat, Kalandenstraat en Kalandenberg naar de Koestraat, waar hij een buiging maakte naar de Brabantstraat en Brabantdam om vervolgens door te lopen naar de Lange Violettenstraat en de Brusselsepoortstraat. Op verscheidene plaatsen in Gent waren oorspronkelijk ook ruimte kouters (akkercomplexen) en aarden (schapenweiden, later aanlegplaatsen) gelegen. Door de sterke demografische groei verloren deze gronden meestal vrij vroeg hun oorspronkelijke functie. De benamingen van straten die in de loop van de 12^e en 13^e eeuw ontstonden, weerspiegelen het belang van de verschillende nieuwe nijverheden die toen tot bloei kwamen. Voorbeelden zijn de Voldersstraat, de Corduwaniersstraat en de Leertrouwersgracht.

De Gentse portusbewoners waren op rechterlijk gebied nog onderworpen aan de kasselrijrechtbank van de Oudburg en streefden meer en meer naar onafhankelijkheid. Mogelijk op het einde van de elfde of het begin van de twaalfde eeuw beschikten de Gentenaars over een eigen schepenbank bestaande uit dertien schepenen. De stad ontwikkelde zich snel door een toenemende economische activiteit. Rond 1100 werd de stad omgeven door een eerste watergordel, die haar scheidde van de Sint-Baafs en Sint-Pietersdorpen en het omliggende platteland. Deze gordel bestond deels uit natuurlijke waterlopen, deels uit gegraven grachten. Op deze manier werd het Gentse gebied in de vorm van een kuip van 80 ha groot, omgeven door de Reep (Schelde) ten oosten, door de Ottogracht ten noordoosten, de Leie ten noordwesten, de gegraven Houtlei ten westen en de gegraven Ketelgracht ten zuiden. De 'kuip' werd op bepaalde plaatsen versterkt door wallen, gemetselde muren, torens en sluizen. De economische bloei van Gent – vooral gebaseerd op de graanhandel en de lakennijverheid – ging gepaard met een toename van de bevolking. Het centrale deel van de stad was sterk bebouwd. Vanaf de 12^e eeuw verrezen de eerste stenen patriciërswohnungen en stapelhuizen. Ook de meeste kerken werden in de 12^e eeuw in steen herbouwd. In de loop van de 13^e eeuw groeide de agglomeratie buiten haar eerste omheining. In diezelfde eeuw wist met een aantal omliggende gronden, meestal door aankoop te bemachtigen. Zo werden achtereenvolgens de zogenaamd waterwijk (ten noorden van de Ottogracht), het Terra Montium (ten zuidwesten van de Sint-Michielswijk), Overschelde, de "upstallen" (tussen Nieuwe en Oude Leie) de Oudburg, het "Ser Raas

Gerechte" (tussen Coupure en Leie), het 's Borchgraven Gerechte (Briel, Burgstraat) en de Muide en Marialand geannexeerd. Zo groeide Gent uit tot een enorme stad met een oppervlakte van 644 hectare, waarvan echter grote gebieden nog onbewoond bleven.

Tweede stadsomwalling Gent 1100
(CAPITEYN, CHARLES & LALEMAN 2007, 16)

Overzicht van de gebiedsuitbreiding van de stad Gent in de 13de en het begin van de 14de eeuw, waardoor een nieuwe, derde stadsomwalling nodig was. (CAPITEYN, CHARLES & LALEMAN 2007, 22)¹

Sinds de tweede helft van de 13^e eeuw wilde Gent de nieuw gewonnen terreinen van het omliggende land afsluiten. In 1254 werd een overeenkomst gesloten door de abt van Sint-Pieters en de schepenen om de versterkingen op het grondgebied van het Sint-Pietersdorp op te richten. De vestingen zelf vormden in feite geen aaneengesloten omheining. Men rekende immers op de moerassige gronden rond de stad die via sluizen bij eventuele aanvallen onder water konden gezet worden.

Het plangebied situeert zich binnen 's Burggravengerechte en wordt opgenomen binnen het stadsweefsel van Gent gedurende de 13^e – begin 14^e eeuw.

Toen aan de hegemonie van het patricisch bewind een einde kwam, werden ook de ambachtslieden bij het bestuur van de stad betrokken. De nieuwe schepenen beschikten elk over een eigen schepenhuis. In de eerste helft van de 14^e eeuw werd ook het Belfort, symbool van stedelijke macht opgericht. De groei werd echter deels ontredderd door tal van oorlogen en beroeringen op sociaal vlak. Door concurrentie van Brabant en Engeland verloor Gent zijn unieke handelspositie op het gebied van de lakennijverheid. Onder leiding van de Arteveldes voerde Gent strijd voor de onafhankelijkheid van de graaf van Vlaanderen, die door de Fransen gesteund werd. Dit verzet werd o.a. bij de slag van Westrozebeke in de kiem gesmoord.

Onder Bourgondisch bewind kwam het particularistische Gent herhaaldelijk in botsing met het centrale bestuur. Ondanks de tegenslagen en vernederingen bleef Gent een belangrijke rol spelen op gebied van handel, nijverheid en kunst. De graanhandel en de linnennijverheid bloeiden, terwijl ook tal van nieuwe gebouwen opgericht werden. In deze periode verrees ook het groots opgezette laatgotische Schepenhuis. Gent heeft het uiteindelijk moeten

afleggen tegen de in Gent geboren Karel V, die door de Karolijnse Concessie in 1540 de economische, sociale en politieke structuur van de stad grondig wijzigde. De privileges van de ambachten werden opgeheven. In het oosten van de stad op de plaats waar de Sint-Baafsabdij lag werd het Spankaardkasteel opgericht. De bouw hiervan betekende het einde voor het grootste deel van de abdij en het dorp daarrond. De tweede helft van de 16^e eeuw werd gekenmerkt door Godsdienstoorlogen. De stad kende een Calvinistisch bewind van 1577 tot 1584 met als belangrijkste figuren Hembyze en Ryhove. In deze periode (1572-1577) werd een nieuwe gebastioneerde omheining rond Gent aangelegd. Men volgde hierbij grotendeels de lijn van de tweede omheining maar in het oosten kwam men dichterbij de stad en nam men de bewaard gebleven delen van het Spanjaardskasteel op in de versterking. Deze omheining had de karakteristieke driehoekige vorm, die het Gentse grondgebied zou blijven typeren tot het einde van de achttiende eeuw. Het bevolkingscijfer was tegen het einde van de 16^e eeuw sterk gedaald tot 30.000 inwoners, te verklaren door het grote aantal uitwijkelingen om religieuze en economische redenen.

In de 17^e eeuw kende Gent een langzame heropleving die duidelijk weerspiegeld wordt in het stijgende bevolkingscijfer dat in 1690 terug tot 52.000 opklimt. In deze periodes vestigden veel kloosters zich in de stad, kerken en openbare gebouwen werden hersteld. Daardoor ontwikkelde zich een intensieve bouwbedrijvigheid die aangewakkerd werd door het beleid van de aartshertogen Albrecht en Isabella. Het begin van de 18^e eeuw betekende eerst een achteruitgang door de nasleep van de oorlogen tegen Lodewijk XIV, maar hierop volgde weldra een tijdperk van betrekkelijke groei onder het Oostenrijkse Bewind (1714-1792). Onder het centraliserende beleid van Maria-Theresia werd de handel gestimuleerd en kwam een nieuwe handelaarsklasse tot ontwikkeling. Op het einde van de 18^e eeuw werden door verschillende verordeningen van Jozef II een aantal kerkelijke instellingen afgeschaft en werd ook een aanvang gemaakt met de ontmanteling van de stadsomheining.

In 1789 brak de Franse Revolutie uit en vanaf 1794 kwamen de volledige Zuidelijke Nederlanden onder Frans gezag. Deze verandering van gezag betekende tevens een verandering van maatschappelijke inrichting. De eerste periode van de overheersing was brutaal en gericht tegen de adel en de clerus. Kerken en kloosters werden als nationaal goed verkocht of gesloopt, op de vrijgekomen gronden verrezen nieuwe, burgerlijke gebouwen. De katoennijverheid met Lieven Bauwens als boegbeeld, kende een snelle ontwikkeling. Door de economische ontwikkeling was er tevens een laterale uitbreiding van het bebouwd stadsareaal.

Het Hollandse bewind onder koning Willem I was vrij gunstig voor Gent. Door de stichting van de Rijksuniversiteit in 1816 werd Gent een element rijker. Het instituut drukt tot op heden zeer sterk haar stempel op de stad. Na een aantal moeilijkheden bij de stichting van België gaat de onstuitbare groei van Gent verder. Door de explosieve groei van de katoen- en vlasnijverheid (Gent wordt één van de leidende textielcentra van Europa) kent de bevolking een snelle aanwas waardoor het inwonersaantal verdubbeld op 60 jaar tijd. Arbeiderswijken (beluiken) en fabrieken werden op de nog onbebouwde ruimten opgericht terwijl de stad zich verder ging uitbreiden tot de randgemeenten.³

³ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023

1.2.2.2 Historiek van het projectgebied

Een van de oudste cartografische weergaves van het projectgebied is op het plan van Jacob van Deventer van ca. 1560. De kaart toont aan dat het projectgebied zich situeert aan de noordelijke rand van het stadswefsel. Het verloop van de huidige Kartuizerlaan is reeds duidelijke waar te nemen. Langsheen deze weg is vrij dense bebouwing weergegeven. Precies ten westen van het projectgebied is een omvangrijk gebouw waar te nemen, dat ook te zien is op jongere kaarten. Uit de legende van het plan uit Sanderus' *Flandria Illustrata* is af te leiden dat dit gebouw het Kartuizerklooster betreft.

De geschiedenis van dit klooster gaat terug tot het midden van de 15^e eeuw. Het klooster 'Sint-Jan in Eremo' werd gesticht in 1456 door de fraters van de Derde Orde van Sint-Franciscus belast met verzorging van zieken en krankzinnigen. In oorsprong was het klooster vermoedelijk een hoeve met aanpalend weiland dat werd ingericht in de wijk *Meerhem*, een moerassig en dun bevolkt gebied waar een groot deel van de terreinen werd gebruikt als bleekweide.

Pas na enkele schenkingen kon in 1480 gestart worden met de opbouw van het klooster zelf. Het klooster werd vernield door de Calvinisten in 1580. In het begin van de 17^e eeuw werden rond het grote pand een aantal kluizen gebouwd.

Tussen het priorshuis en de kerk kwam het kerkhof met een galerij, aan oost- en westzijden omsloten door de refter en de kapittelzaal. Dit afgesloten gedeelte is het kleine claustrum of kleine pand. Rond het grote claustrum of grote pand was een overdekte galerij, waaraan de kluizen van de monniken lagen. Op het **plan van 1652** zijn 23 cellen opgetekend, doch er werden er slechts 13 gerealiseerd en dit alleen aan de west- en noordzijden van het grote pand. Op het gedetailleerd plan is te zien dat het projectgebied zich buiten het gebouwencomplex van het klooster situeert, in een tuinzone. Het projectgebied wordt aangesneden door een waterloop. Vanzelfsprekend moet gelet op de ouderdom van het plan rekening gehouden worden met een zekere foutenmarge.

In 1659 werd een grote kloosterkerk gebouwd, reeds in 1660 waren de werken voltooid. Keizer Jozef II hief op 17 maart 1783 de kartuizerkloosters op en hun goederen werden openbaar verkocht. Vanaf februari 1785 gebruikten de Oostenrijkse troepen het kartuizerklooster als doorgangshuis voor doortrekkende soldaten. Waarschijnlijk stond de kazerne reeds in 1787 leeg. Enkele monniken waagden het in 1790 naar hun klooster terug te keren, en begonnen zelfs aan het herstel van het klooster. In hetzelfde jaar werd het beslag op hun goederen gelicht en konden alle monniken naar het klooster terugkeren. Doch in 1792 kwam definitief een einde aan het kartuizerleven op het Meerhem omdat de monniken niet meer aan hun financiële verplichtingen konden voldoen. Tussen 1792 en 1795 werd het klooster een militair hospitaal voor het Franse en het Oostenrijkse leger. De Oostenrijkers lieten hoognodige herstellingen uitvoeren zoals het plaatsen van nieuwe ramen.

Na 1795 werd het hospitaal opgeheven en als nationaal goed verbeurd verklaard. De beheerder van het klooster liet een aantal bijgebouwen afbreken en verkocht het materiaal.

Het klooster werd het centrum van de opkomende textielnijverheid door toedoen van Lieven Bauwens die volgens de bronnen in 1797 het complex aankocht.

Op basis van de cartografische bronnen kan vermoed worden dat het projectgebied zich ter hoogte van de tuinzone ten oosten van het kloostercomplex situeerde. Uit betrouwbare 19^e-eeuwse kaarten die de situatie uitbeelden nadat een groot deel van de kloostergebouwen waren afgebroken kan afgeleid worden dat het projectgebied zich integraal ten oosten van de kloostersite situeerde, in een tuinzone achter woningen aan de Kartuizerlaan.

De Meerhemwijk waartoe het projectgebied behoort, werd voor een groot deel opnieuw aangelegd in het begin van de 20e eeuw. Een nieuwe brede hoofdas, de Tolhuislaan, met voornamelijk winkelfunctie, dwarsst het gebied in noord-zuidrichting en volgt hierbij enigszins het gebogen tracé van de oude Kartuizerlaan-Meerhem waarmee ze verbonden wordt door talrijke zijstraten met een zuiver sociale woonfunctie. In deze periode komt ook de huidige bebouwing binnen de projectgrenzen tot ontwikkeling. Het stadsgedeelte groeide uit tot een typische arbeiderswijk in de onmiddellijke omgeving van de haven en het industriegebied.

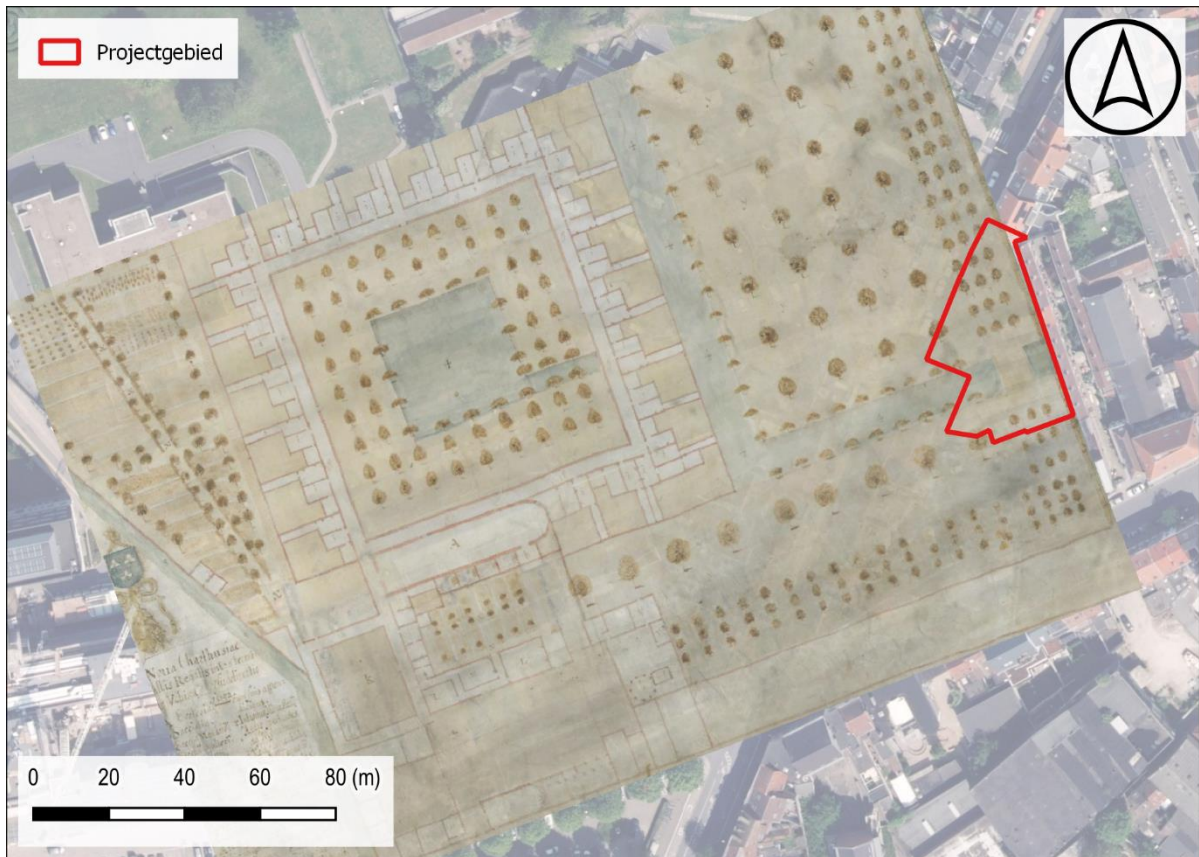
Figuur 14: Projectgebied bij benadering weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (NGI Cartesius)

Figuur 15: Projectgebied weergegeven op het plan van Braun & Hogenberg, 1570 (Ngi Cartesius).

Figuur 16: Projectgebied weergegeven op de Sanderuskaart, ca. 1640 (Bron: Universiteitsbibliotheek Gent).

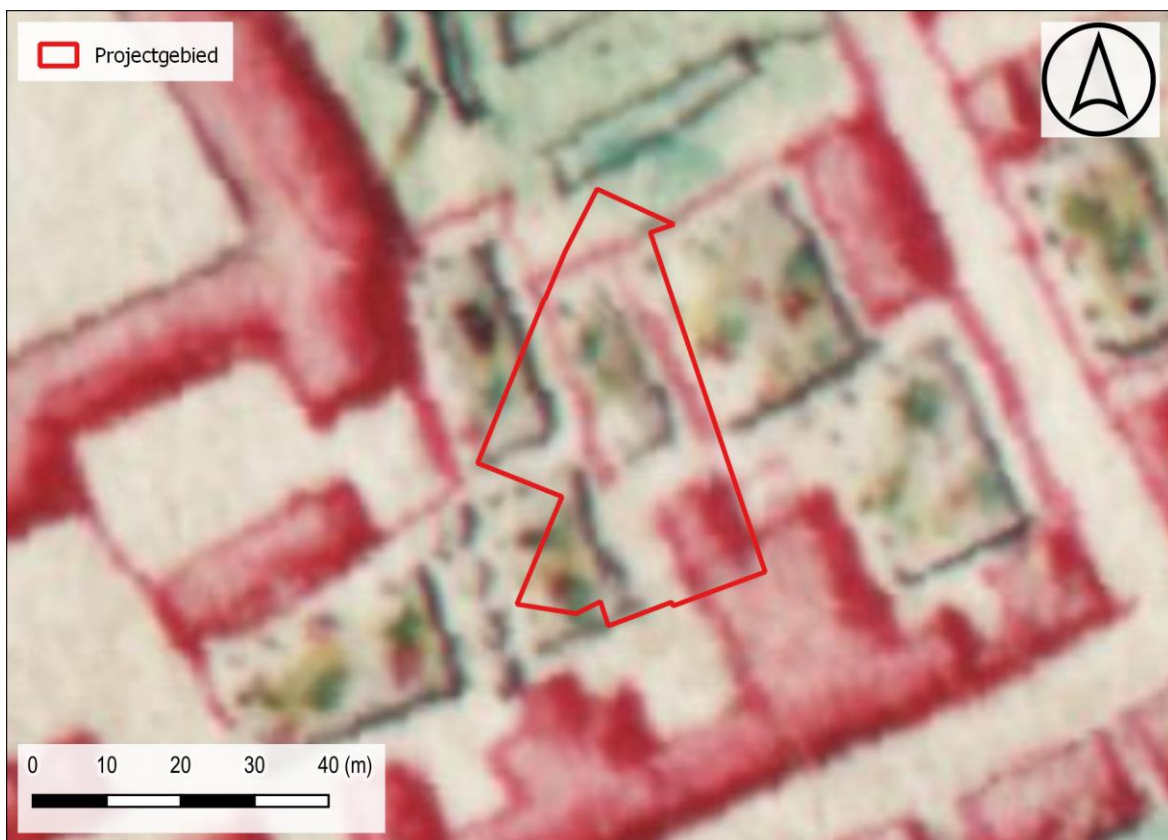
Figuur 17: projectgebied weergegeven op een detailplan van het klooster uit 1652 (Rijksarchief Gent).

Figuur 18: Plan van Isaac Basire, 1708.

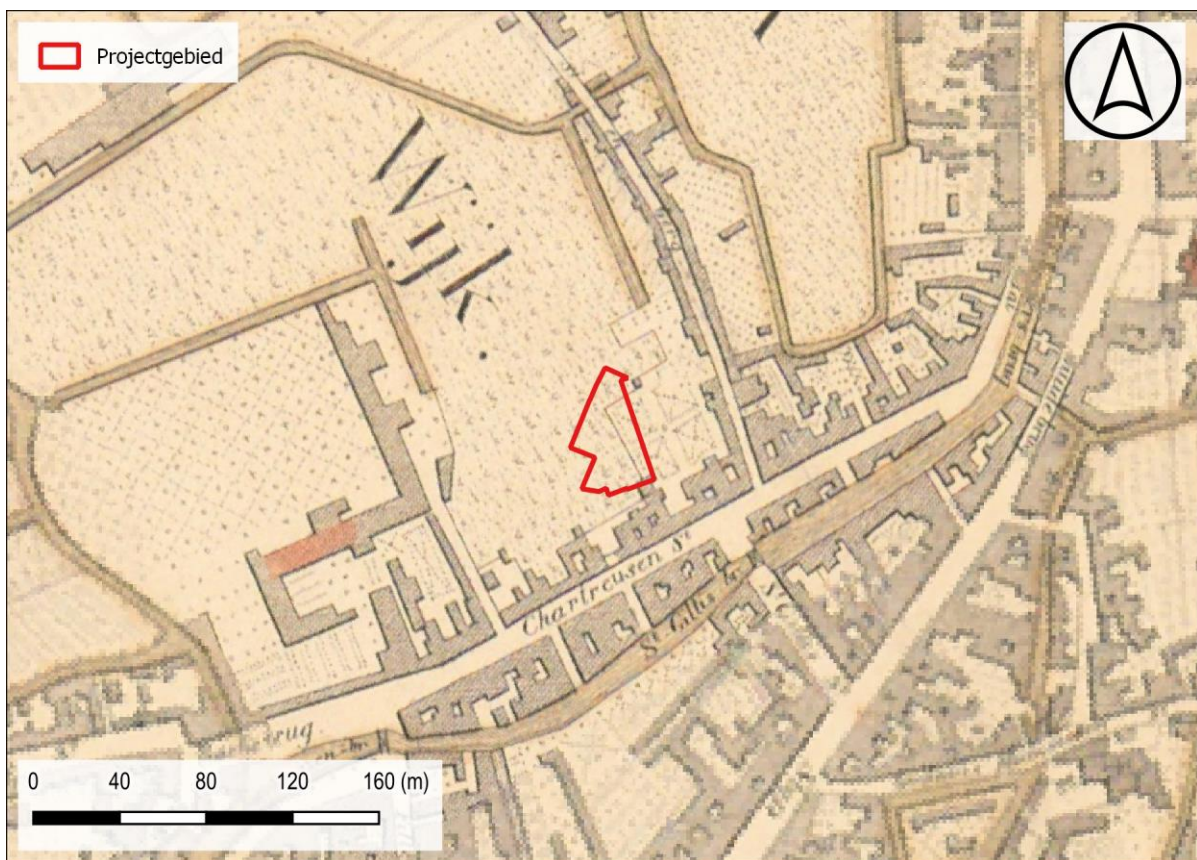
Figuur 19: Situering projectgebied t.a.v. Ferrariskaart d.d. 1771-1778 (© geopunt)

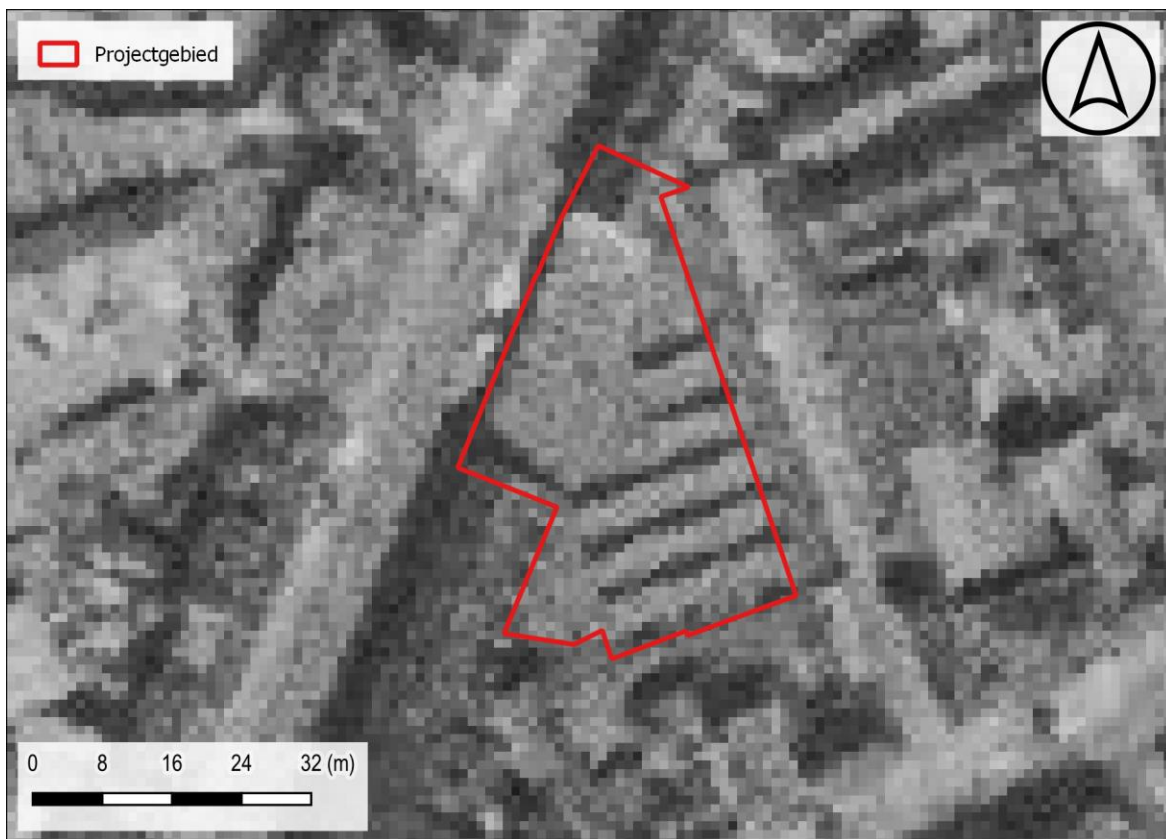
Figuur 20: Situering projectgebied t.a.v. de Ferrariskaart, 1771-1777 (© geopunt)

Figuur 21: Plan van G. Goethals, 1796.

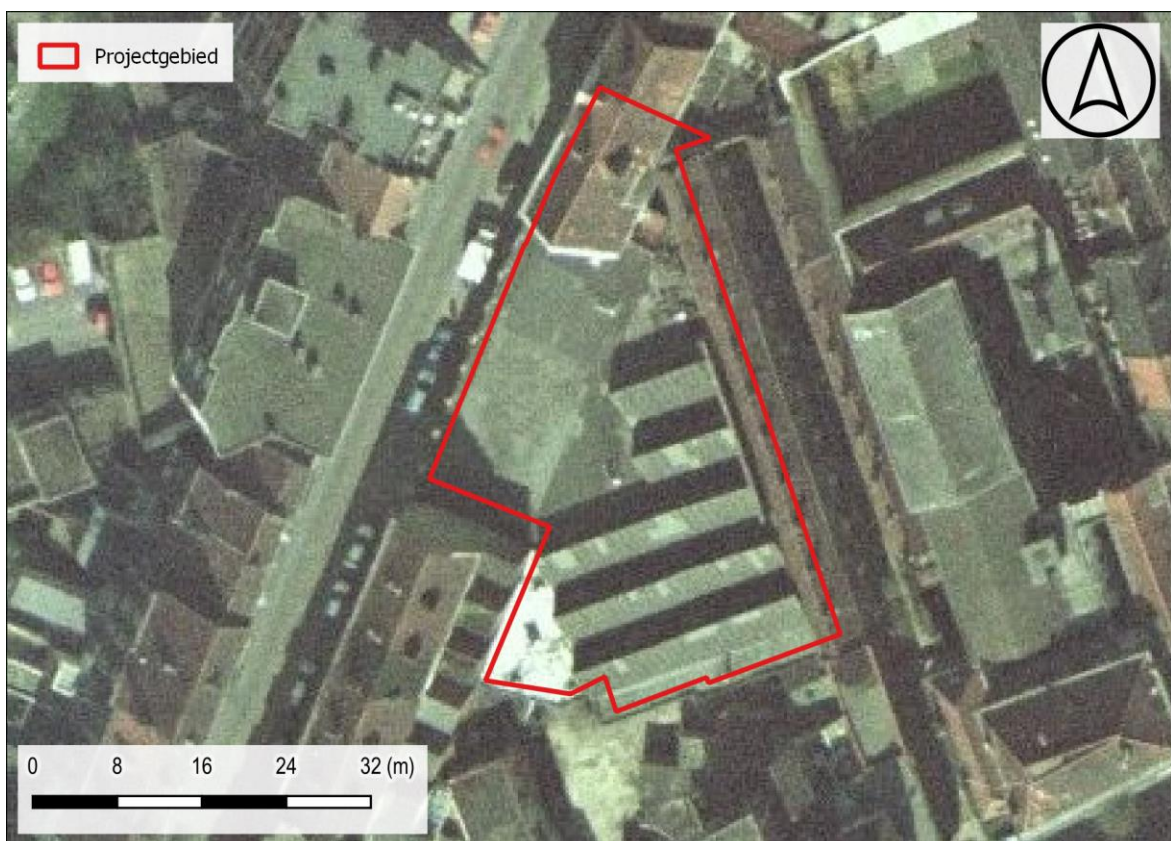
Figuur 22: Projectgebied bij benadering weergegeven op het plan van Saurel, 1841.

Figuur 23: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 1971 (© geopunt)

Figuur 24: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 1979-1990 (© geopunt)

Figuur 25: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2000-2003 (© geopunt)

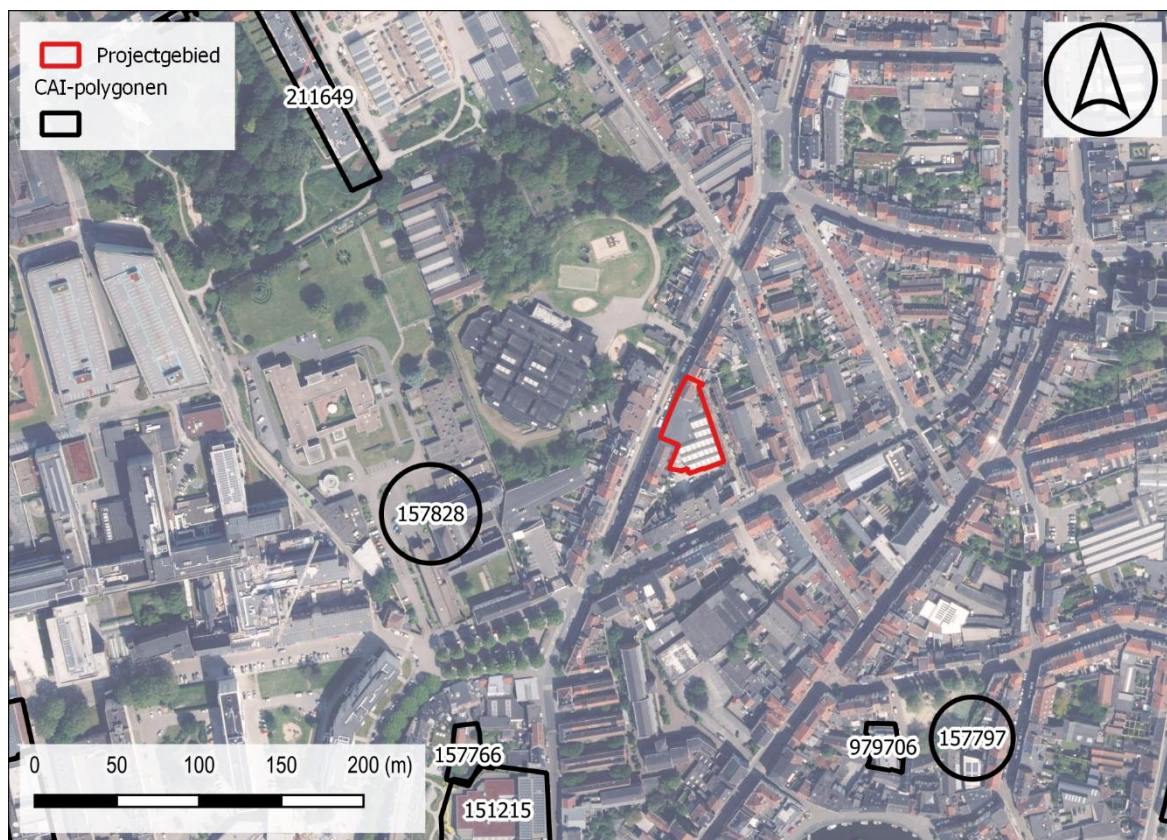
Figuur 26: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2008-2011 (© geopunt)

Figuur 27: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2022-2023(© geopunt)

1.2.3 Archeologisch kader

Rond het plangebied werd nog maar weinig archeologisch onderzoek uitgevoerd. Archeologisch onderzoek op de terreinen van het voormalig Kartuizerklooster bleef in het verleden beperkt. In de jaren 1980 werd er ten westen van het projectgebied een vondstmelding opgevolgd (CAI ID 157828). Van de op het eind van de 18de eeuw afgebroken kartuizerhuisjes werden enkele bakstenen muren teruggevonden. Het vondstenmateriaal is sterk gefragmenteerd en kan globaal tussen de 14de en de 18de eeuw geplaatst worden wat wijst op een occupatie van de site voor de komst van de Franciscanen in de 15de eeuw.

Figuur 28: Situering projectgebied op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen (©Geopunt).

151215	Controle van werken (2008) Late middeleeuwen: circulaire structuur met ophoging omringd door een gracht. Ook het neerhof kon gelokaliseerd worden. 16^e eeuw: overwelfde gracht Bron: Deseijn G. 2008, Rodelijvekensstraat, in: Archeologisch onderzoek in Gent 1997-2008. Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2 nr. 2, pp. 77-80.
157766	Mechanische prospectie (1992) Nieuwe tijd: grondsporen en objecten – mogelijke activiteiten van een pijpenbakker – grondsporen en archeologische objecten

	Bron: Desmet G. 1992, Vondstmeldingen. Fratersplein 7, in: Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, jg. 16 afl. 3, pp. 38
157797	Historische studie Late middeleeuwen: middeleeuws godshuis
157828	Historische studie Volle middeleeuwen: Het vroegste materiaal lijkt erop te wijzen dat er zich in de onmiddellijke omgeving reeds een bewoning bevond vóór de fraters zich hier vestigden. Late middeleeuwen: In 1456 vestigden zich hier de fraters van de derde orde van Sint-Franciscus. In 1584 kochten de Calvinisten de gronden op en richtten er hun 'Kartuize' in. Na opheffing van de orde in 1783 werd een deel van de gebouwen omgevormd tot spinnerij. Van de op het eind van de 18de eeuw afgebroken kartuizerhuisjes werden enkele bakstenen muren teruggevonden. Het vondstenmateriaal is sterk gefragmenteerd en kan globaal tussen de 14de en de 18de eeuw geplaatst worden. Bron: Desmet G. & Rommelaere J. 1985, Vondstmeldingen. Fratersplein 9, in: Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent jg. 9 afl. 3, p. 38
211649	Mechanische prospectie (2015) Nieuwe tijd: verschillende ruimtes met muren, baksteenvloeren etc., toe te schrijven aan de resten van een industriële textieldrukkerij die hier in 1790 werd opgericht.
979706	Metaaldetectie 19 ^e eeuw: gesp, kogels, munten

1.3 SYNTHESE FASE BUREAUONDERZOEK

Het projectgebied is gelegen in Gent, in de provincie Oost-Vlaanderen. Het terrein grenst ten noorden aan de Tolhuislaan en ten zuiden en oosten aan bebouwde percelen langsheen de Kartuizerlaan. De opdrachtgever plant de realisatie van een nieuwe studentenhuisvesting met 67 kamers en de aanleg van een aangrenzende tuinzone. Op heden is het projectgebied quasi volledig bebouwd.

Volgend historische bronnen wordt het plangebied in de loop van de 13de – 14de eeuw opgenomen in het stadsweefsel. Het plangebied situeert zich binnen 's Burggravengerechte. Op historisch kaartmateriaal uit de 16de eeuw is de loop van de Kartuizerlaan te zien, langsheen deze straat staat bebouwing afgebeeld. Ten westen van het plangebied staat het Kartuizerklooster. De bouw van het klooster gaat terug tot het midden van de 15de eeuw. Vermoedelijk betrokken de fraters van de Derde Orde van Sint-Franciscus in eerste instantie een bestaande hoeve met walgracht om na 1480 en een schenking van Jan Rieme een eigen gebouwenbestand uit te bouwen. Op het gedetailleerd plan uit 1632 is te zien dat het projectgebied zich buiten het gebouwencomplex van het klooster situeert, in een tuinzone. Het projectgebied wordt aangesneden door een waterloop.

Keizer Jozef II hief op 17 maart 1783 de kartuizerkloosters op en hun goederen werden openbaar verkocht. Vanaf februari 1785 gebruikten de Oostenrijkse troepen het kartuizerklooster als doorgangshuis voor doortrekkende soldaten. Na een korte opleving van het klooster in 1790 wordt het in 1792-1795 een militair hospitaal. Na 1795 werd het hospitaal opgeheven en als nationaal goed verbeurd verklaard. De beheerder van het klooster liet een aantal bijgebouwen afbreken en verkocht het materiaal. Het klooster werd het centrum van de opkomende textielnijverheid door toedoen van Lieven Bauwens die volgens de bronnen in 1797 het complex aankocht. De Meerhemwijk waartoe het projectgebied behoort, werd voor een groot deel opnieuw aangelegd in het begin van de 20e eeuw. Een nieuwe brede hoofdas, de Tolhuislaan, met voornamelijk winkelfunctie, dwarsst het gebied in noord-zuidrichting en volgt hierbij enigszins het gebogen tracé van de oude Kartuizerlaan-Meerhem waarmee ze verbonden wordt door talrijke zijstraten met een zuiver sociale woonfunctie.

Rond het plangebied werd nog maar weinig archeologisch onderzoek uitgevoerd. Archeologisch onderzoek op de terreinen van het voormalig Kartuizerklooster bleef in het verleden beperkt. In de jaren 1980 werd er ten westen van het projectgebied een vondstmelding opgevolgd (CAI ID 157828). Van de op het eind van de 18de eeuw afgebroken kartuizerhuisjes werden enkele bakstenen muren teruggevonden. Het vondstenmateriaal is sterk gefragmenteerd en kan globaal tussen de 14de en de 18de eeuw geplaatst worden wat wijst op een occupatie van de site voor de komst van de Franciscanen in de 15de eeuw.

BIBLIOGRAFIE

LITERATUUR

Van Ranst, E. & Sys, C. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Universiteit Gent.

DIGITALE BRONNEN

www.geopunt.be

<https://dov.vlaanderen.be>

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be>

<https://cartesius.be>

<https://loket.onroerenderfgoed.be>

BIJLAGE

FIGURENLIJST

Figuur 1: Situering projectgebied t.a.v. GRB-basiskaart (© geopunt).....	4
Figuur 2: Situering projectgebied t.a.v. topografische kaart van België (© geopunt)	4
Figuur 3: Situering plangebied t.a.v. meest recente orthofotomozaïek (©Geopunt)	6
Figuur 4: Winkelpand huisnummer 70.	7
Figuur 5: Woning huisnummer 72.....	7
Figuur 6: geplande werken weergegeven op de meest recente luchtopname (© Geopunt). ..	8
Figuur 7: Situering projectgebied t.a.v. de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).	10
Figuur 8: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt)	11
Figuur 9: Situering projectgebied t.a.v. Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (II) d.d. 2014 (© geopunt).	11
Figuur 10: Hoogteverloop, NW-ZO.	12
Figuur 11: Situering projectgebied t.a.v. Tertiair geologische kaart (© geopunt)	12
Figuur 12: Situering projectgebied t.a.v. Quartair geologische kaart (© geopunt)	13
Figuur 13: Situering projectgebied t.a.v. algemene bodemkaart van België (© geopunt)	13
Figuur 14: Projectgebied bij benadering weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (NGI Cartesius).....	19
Figuur 15: Projectgebied weergegeven op het plan van Braun & Hogenberg, 1570 (Ngi Cartesius).....	20
Figuur 16: Projectgebied weergegeven op de Sanderuskaart, ca. 1640 (Bron: Universiteitsbibliotheek Gent).....	20
Figuur 17: projectgebied weergegeven op een detailplan van het klooster uit 1652 (Rijksarchief Gent).....	21
Figuur 18: Plan van Isaac Basire, 1708.	21
Figuur 19: Situering projectgebied t.a.v. Ferrariskaart d.d. 1771-1778 (© geopunt)	22
Figuur 20: Situering projectgebied t.a.v. de Ferrariskaart, 1771-1777 (© geopunt)	22
Figuur 21: Plan van G. Goethals, 1796.....	23
Figuur 22: Projectgebied bij benadering weergegeven op het plan van Saurel, 1841.	23
Figuur 23: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 1971 (© geopunt).....	24
Figuur 24: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 1979-1990 (© geopunt).....	25
Figuur 25: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2000-2003 (© geopunt).....	25
Figuur 26: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2008-2011 (© geopunt).....	26
Figuur 27: Situering projectgebied t.a.v. orthofotomozaïek d.d. 2022-2023(© geopunt).....	26
Figuur 28: Situering projectgebied op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen (©Geopunt).	28

BOORLIJST

CHRONOLOGISCH KADER

